

Erwin Mortier

Gestameld liedboek

MOEDERGETIJDEN

2011

DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

Mijn moeder heeft me vandaag een stofbeurt gegeven, ze meende dat ik een meubel was. Misschien een ladekast of een oud fornuis. Ze ging met een helgeel doekje over de knopen in mijn hemd, naar mijn hals toe, wimpelde ermee rond mijn oren, stofte mijn kin af. Toen gaf ze een teken dat ik mijn mond moest openen – en propte daar de stoflap in en vergat ons.

Ze ligt op de bank, op de plaid, eigenaardig onderuitgezakt in het kussen. Mijn vader zegt: Het wordt er niet beter op. Ik buig me over haar aangezicht en vraag: Weet je wie ik ben? Ze glimlacht, een flauwe plooiing van haar vrijwel liploos geworden mond.

Ze knikt. Ja, zegt ze, ja ik weet het wel.

En haar glimlach verbreedt zich, hij lijkt de lippen vol bloed te stuwen, haar kiezen met vlees te omspannen. Haar ogen, die op tinnen muntstukken lijken, ondoordringbaar van wazigheid, lichten op tussen oogleden die hun textuur van huidschilfers en ontsteking verliezen en weer wimpers dragen. De ingevallen wangen worden bol, het is alsof haar glimlach door al haar ledematen trekt, elke rimpel in haar vroegoude lichaam gladstrijkt en de blijdschap van een heel jong meisje door haar weefsels doet tuimelen.

Ze staat op, klapt in de handen. Ze wil dansen.

Ze zwaait met de armen, ik hoor haar zuchten, in haar ogen de verrukking van een kind dat nog maar pas kan lopen en trots over tuinpaden drementelt. Dan

schuiven haar benen onder haar weg, krabbelt ze weer recht - en nog eens schuift ze weg, en nogmaals.

Nu eens valt ze in mijn vaders armen, giechelend alsof ze een glas te veel op heeft, dan weer ruggelings tegen mij aan. Ik trek haar met mijn armen onder haar oksels op. Haar benen spartelen, haar zolen zoeken op de vloer houvast, haar achterhoofd kantelt over mijn borstkas van de ene kant naar de andere als het veel te grote hoofd van een zuigeling op onvaste werfels. Haar spieren, die lamme snaren aan haar botten, trillen, verstrakken, verslappen, haar adem jankt door haar romp, en haar handen, de opgezwollen vingers omklemmen de rug van mijn hand. Mijn vader glimlacht flauw, zoekt naar een stoel om haar op neer te zetten.

Ik word wakker en merk dat ik in die droom gehuild moet hebben.

De dood die hier aan tafel zit, zijn naam is ma. Aan het hoofd van de tafel zit hij in haar en onze kleren, de vertrouwde plek die hij nu al maanden op haar schuifelende tred van de voordeur naar de eetkamer voor zich opeist. Mijn moeder, de verkouden kraai met altijd die ene druppel traanvocht aan haar snavel. Ons ooit zo vlezige nest: een kromgetrokken kooi waarin een mechanische zangvogel wegroest.

Dit is de mond waar ik in de wieg wie weet hoe lang naar gestaard heb. Dit is de mond wiens gymnastiek van liefkozing, slaaplied, gefluister me op het spekgladde oppervlak van de woorden overeind moet hebben getrokken. Dit is de mond die haar spraak nu ontbladert, de woorden klinker voor klinker uitkleedt in pufjes adem, tandengeknars, gesmak. Soms mompelt ze mondenvol pap naar buiten, ben ik het die luistert en met een zakdoek de woordmoes van haar kin veegt.

Het begint – maar wanneer begint zoiets, welke tekenen zijn de eerste? Het begint met het woord ‘boek’, het woord dat haar maar niet te binnen wil schieten wanneer ze op een middag voor mijn bibliotheek staat en vraagt wanneer ik nog ’s, je weet wel, zo’n ding, of ik binnenkort weer ’s – en ze brengt haar handen met de vingers gestrekt naast elkaar en klapt ze open en dicht. Of ik dat nog ’s ging doen, dat schrijven, hoe heet dat, zo’n ding. Ze geeft mijn vader een por met de elleboog: Zeg jij het, jij weet het.

Ik denk: ik moet recht tegenover haar gaan zitten, waar anders mijn vader zit, dan ziet ze dat er iemand is. Alleen wanneer ik mijn gezicht dicht bij het hare breng, denk ik, klaart die hardnekkige mist in haar ogen op.

Ik zeg, ik zeg het zo vaak de laatste tijd: Ken je me nog, je weet toch wie ik ben?

En ze knikt en ze lacht, en ik vraag: Is Marc op bezoek geweest? En ze knikt weer, ja zegt ze – het eerste woord in anderhalve maand. En wat kwam hij doen, Marc, vrijdag?

Ze trekt de schouders op. Weet niet weet niet, zegt ze, en haar aangezicht vertrekt en ze huilt.

Ik neem haar hand in de mijne. Ik vraag: Waarom huil je nu? Je moet niet verdrietig zijn, wij zijn hier toch? En dan komt mijn vader binnen. Ze volgt hem met haar blik van de kast naar de tafel, geen ogenblik verliest ze hem uit het oog.

Ik denk dat ze heel veel weet, zegt hij.

Ik merk dat ik alleen al schrijf om zinnen zonder haperingen door mijn kop te horen dansen. Om ritme, versnelling, vertraging, om rustpunten te laten zingen. Alleen al om aan gedachtestrepen – de trapezes van de syntaxis – heel even gewichtloos in de nok van een zin te kunnen hangen, laat ik deze woorden los. Wat een weelde is het, als een gedresseerde aap van liaan naar liaan door regenwouden van taal te kunnen zwieren.

Of begon het toen ze niet langer meer naar het koor ging? Anders sloeg ze geen donderdag over. Ze zei dat ze hees werd, de stem het opgaf. Wellicht merkte ze dat ze geen noten meer kon lezen, de laatste 'taal' die ze had aangeleerd. Was ze al ziek toen ze onrustig werd wanneer we thuis onaangekondigd over de vloer kwamen, wij, mijn broers, zussen en hun kroost? Haar stille paniek voor de keukenkast, omdat ze de tafel niet gedekt kreeg. De plotse huilbuien, meestal nadat ze naar mijn vader uitgeschoten was. Het huilen dat, besef ik nu, het steeds grotere tekort aan woorden moest vullen. Maar toen lachten we het weg. Het waait wel over, zeiden we, is die menopauze nu nog niet voorbij?

Hoe moet het aanvoelen de wereld die je omringt zijn contouren te zien verliezen, het hele netwerk van taal, van taalmemorie, dat zo onnadrukkelijk over de dingen hangt dat we het pas merken wanneer er gaten vallen? Wordt alles dan wazig, of tekent het zich juist scherper af naarmate het onzeglijke steeds sterker wordt?

Hij is haar geheugen geworden. Steeds vaker komt ze onzeker, nog wat dichterbij hem aan naar binnen. Haar zinnen beginnen te struikelen. Raakt ze niet verder dan gestamel, dan kijkt ze hem met grote ogen aan. Komt het antwoord niet snel, dan regent het verwijten. Jij vergeet echt alles! sakkert ze. En tot mij: Hij weet niets meer. Het is erg.

Wat me nog het meest bij haar opvalt, wat me de meeste treurnis bezorgt, dat is de dubbele stilte van haar zijn. De taal heeft de koffers gepakt en is over de reling van het kapseizende schip gesprongen, maar er heerst ook een andere stilte in haar of rond haar. Ik hoor de muziek van haar ziel niet meer; de existentiële aura om haar heen, dat hele vibrerende laken van narratieven en symbolieken waarmee ze zichzelf in de wereld heeft geweven – of omgekeerd, de wereld in haar.

Ik ben zeer gevoelig voor dat hele stelsel, dat web, dat netwerk, dat ons zijn uitmaakt en dat ik bij gebrek aan betere betitelingen nog altijd onze ziel noem. Het is de subtiele poëzie (de tragiek, de schoonheid, de microscopische gruwel) die ieder concreet leven met zich meedraagt en op een of andere wijze ook woordloos weet uit te stralen. Mensen hebben hun eigen echo, ik kan het moeilijk uitleggen. Ik kan de ruis van hun bestaan soms horen, de flarden muziek – en die klinken mooi, of niet, en ook in mij galmt de gehele menselijke fanfare, soms harmonisch en soms schrill.

Maar bij haar hoor ik nog amper iets, soms eenzelfde soort van suizen dat me voor het eerst opviel toen ik

nog heel erg jong was en op een nacht het kasteel in lichterlaaie stond. Ik herinner me dat ik naar de vlammenzee keek en me er toen we dichterbij kwamen over verbaasde dat die niet stil om zich heen greep. Ik hoorde het inferno zachtjes gieren. Ergens in die spelonken van vuur en walmen sprong glas aan scherven, floten brandende balken, barstten stenen, enzovoort. Iets gelijkaardigs hoor ik nu in haar: een zachte klaagzang van vrijwel geruisloos, alomvattend verval.

Hij bakt roerei voor haar, met een groot hart zet hij de pan op tafel. Misnoegd blikte ze hem aan en schudde sakkerend het hoofd.

Je weet toch dat ik geen roerei blijf, zegt ze. Ik eet alleen spiegelei.

Spiegeleieren deden haar kokhalzen vroeger. Ze lustte alleen omelet.

Hij zet de pan opzij, bakt twee spiegeleieren en eet zelfde omelet op.

Ze verandert, zegt hij.

Met de dag wordt ze stiller. Steeds meer tranen moeten de vervlogen woorden vervangen. Soms bewegen haar lippen, trillen haar mondhoeken, brengt ze kort gezucht voort. Dan lijken er nog altijd gedachten te zijn, maar op andere golflengtes, buiten het bereik van mijn trommelvlies. Dan denk ik aan haar als was ze een oude lampenradio, zoals die vroeger in de huizen van verwanten stonden. Ik denk aan het geruis en gefluit en de flarden van stemmen wanneer de zoeker over de frequenties bewoog. Soms lijkt ze ontredderd, lijkt haar brein even op zoek: gestamel, gestotter, veel stilte.

Haar 'ik' valt weg. Dat 'iets' dat een persoon zo herkenbaar zichzelf maakt. Het hele repertoire van gewoontes, manieren van spreken, slapen, lopen, staan, het verandert allemaal. Een soort van mengelwezen ontstaat uit trekken en gedragingen die ik me als de hare kan herinneren, en andere, die onbekend en bevreemdend zijn, alsof een parasitair bewustzijn zich in haar vlees ontplot.

En dan, de namiddagen dat we aan tafel zitten en ons best doen ons geduld niet te verliezen terwijl ze voor de zoveelste keer vastloopt in een zin. Ik kan de zinnen haast over haar lippen zien struikelen. Verbale bouwval, grammaticale ruïnes liggen rond haar handen verspreid over het tafelkleed.

Ja, dat is het, zegt ze telkens wanneer we de zin voor haar afmaken – zoals men een kreupel paard afmaakt.

Mijn vader kijkt me aan en trekt veelbetekenend zijn wenkbrauwen op.

Het is nog maar een begin, zeg ik wanneer ze in de badkamer is. Ik heb me voorgenomen nooit valse hoop te geven, maar het voelt aan alsof ik met een mes in mezelf kerf, en in hem, in zijn melancholieke vadersvlees.

Middagen vol pakijns van stilte, drijvende schotsen stilte, wanneer ik denk: kon ik haar nog één keer alledaagse banaliteiten horen zeggen.

Wil je koffie?

Heb je honger?

Je eet toch mee vanavond?

Voor de rest doen we zo goed als mogelijk ons best de trage dood die zich thuis aan het afspelen is niet als een beproeving te beschouwen – wat niet voor de hand ligt. Rationeel kan ik alleen maar hopen dat mijn moeder niet lang meer moet lijden, want het is zo zinloos. Ze heeft nog amper besef van tijd, plaats, de anderen. De flamboyante vrouw die altijd graag leven en plezier om zich heen had, is nu een kromgetrokken, broodmagere gestalte geworden, die over het tuinpad naar de auto toe schuifelt, met veel moeite het portier opent en dan gaat zitten, vermoedelijk omdat ze zich in dat kleine Peugeotje, dat bliken baarmoedertje, veilig voelt.

Mijn hart breekt als ik het zie.

Tegelijk vind ik de gedachte dat ze er in het geheel niet meer zou zijn verkillend, en ik maak me ook wat zorgen om mijn vader, die haar nu met veel geduld en toewijding omringt en zijn verdriet uitstelt – een valies dat almaar zwaarder wordt...

Soms treft me de ongevoeligheid, ongetwijfeld onbedoeld, der medemensen, bijvoorbeeld wanneer ik te horen krijg dat het erg is, zeker, maar dat zesenzestig

nu toch ook niet meer zo jong is. Alsof er een leeftijd zou bestaan waarop je iemand wel het noodlot kunt toevertrouwen.

We schrijven gedichten, dat wil zeggen pogingen tot welluidende bezwaarschriften tegen de grillen van het lot en het noodlot, tegen de opmaak van het universum en onszelf. Maar achter het betreffende loket blijft het stil terwijl de rij wachtenden steeds langer wordt – en tegen het glas is een A-viertje geplakt, met daarop de melding: Onze diensten zijn nooit open.

Een namiddag lang heb ik bij haar gebabysit. Ze was onrustig, en soms agressief. Ze wilde weglopen. Mijn vader was naar het voetbal van mijn neefjes gaan kijken. Ik heb de achterdeur moeten vergrendelen.

Na een tijdje werd ze rustiger, en dan hebben we, ik kan het geen andere naam geven, 'huisje gespeeld', maar dan zonder de lol die kinderen daaraan beleven. Ze kwam met een pantalon van pa uit de badkamer. Ze wilde eerst dat ik die aantrok, waarschijnlijk omdat ik dan op hem zou lijken. Dan moest ik de broek voor haar opplooiën. Ze liep ermee naar de tafel. Ik moest het bundeltje gladstrijken voor haar. Dan wilde ze van haar schoenen in haar pantoffels stappen, en van haar pantoffels in haar schoenen, en weer in haar pantoffels. Dan even haar bed in – en ik op de overloop al jankend staan wachten tot ze weer zou opstaan (ze staat altijd op, altijd weer, na een minuut of vijf).

Pas na een uur of twee kalmeerde ze helemaal. Zat in de zetel beneden te rillen. Ik vroeg: Heb je kou?

Ze knikte.